

Dorota PAŁOSZ

Wybrane zagadnienia z dziejów Kalwarii Zebrzydowskiej.
Na 400-lecie pierwszej lokacji Kalwarii Zebrzydowskiej (1617-2017),
praca zbiorowa, red. nauk. Andrzej Nowakowski,
Wydawnictwo 3kolory, Kraków 2017

W 2017 r. przypadła 400. rocznica pierwszej lokacji Kalwarii Zebrzydowskiej. Miasta, które zostało założone, aby zapewnić wyżywienie i nocleg dla rzeszy pielgrzymów przybywających do kalwaryjskiego sanktuarium maryjno-pasyjnego. Obydwie fundacje (klasztoru 1602 i miasta 1617) ustanowił wojewoda krakowski Mikołaj Zebrzydowski, a jego dzieło kontynuowali syn Jan (w 1640 r. dokonał on ponownej lokacji miasta) oraz wnuk Mikołaj. Do dnia dzisiejszego sanktuarium u stóp góry Żarek jest jednym z najważniejszych polskich miejsc pielgrzymkowych, a w 1999 r. zostało wpisane na listę światowego dziedzictwa UNESCO. Natomiast Kalwaria Zebrzydowska, siedziba gminy miejsko-wiejskiej, rozwinęła się z czasem w ważny ośrodek stolarskiego rzemiosła.

400. rocznica pierwszej Kalwarii Zebrzydowskiej stała się okazją do wydania publikacji poświęconej jej dziejom. Jest to zbiór naukowych studiów historycznych pod redakcją profesora Andrzeja Nowakowskiego, który od wielu lat pasjonuje się historią naszego regionu¹. Do przygotowania publikacji zaproszono grono specjalistów z Uniwersytetu Rzeszowskiego, Uniwersytetu Jagiellońskiego, Akademii Sztuki Wojennej w Warszawie, obecnych i dawnych pracowników kalwaryjskiej Biblioteki Publicznej oraz regionalistów. W publikacji znajdziemy również informację, iż pracę tę w części dotyczącą zagadnień turystyki (w tym turystyki pielgrzymkowej) wykonano pod auspicjami Wydziału Wychowania Fizycznego Uniwersytet Rzeszowskiego (w ramach działań statutowych wydziału). Powstanie tego wydawnictwa jest o tyle cenne, iż do tej pory w centrum zainteresowań historyków znajdowało się głównie wzgórze klasztorne wraz z zespołem architektoniczno-krajobrazowym. Wśród znawców historii sanktuarium warto wspomnieć o. bernardynów: o. prof. Hieronima E. Wyczawskiego, o. prof. Wiesława Murawca (zreformował formę misterii pasyjnych i maryjnych w sanktuarium) oraz o. prof. Augustyna Chadama, którzy w znaczący sposób przyczynili się do pogłębienia i rozwoju wiedzy na

¹ Wśród jego prac poświęconych Kalwarii Zebrzydowskiej i Wadowic warto wymienić m.in.: *Z dziejów miasta i parafii Wadowice. Szkic historyczno-prawny*, Kraków 1985; *Królewskie wolne miasto Wadowice. Studia z dziejów i ustroju miasta*, Warszawa 1994; *Z dziejów wadowickiej kolei (1887-1999)*, Wadowice 1999; *Tradycje ruchu sokolskiego w Kalwarii Zebrzydowskiej w latach 1898-1964 na tle dziejów miasta*, Rzeszów 2013; *Miscellanea historico-regionalia Galiciensia. In memoriam doctoris Gustaw Studnicki*, praca zbiorowa, Wadowice 2000 (red.).

temat Kalwarii Zebrzydowskiej (zarówno sanktuarium, jak i samego miasta). Autorami publikacji o samym mieście byli m.in.: Adam Grodnicki, prof. Andrzej Nowakowski i dr Augustyn Ormanty. Ciekawe artykuły z zakresu historii miasta znajdziemy również w Informatorze Towarzystwa Przyjaciół Kalwarii Zebrzydowskiej „Kalwariarz”.

Omawiane wydawnictwo obejmuje wybrane zagadnienia z dziejów Kalwarii Zebrzydowskiej (jak i kalwaryjskiego sanktuarium), które uporządkowano tematycznie, dzieląc je na dwie integralne części. Pierwsza prezentuje dzieje kalwaryjskiego sacrum na przestrzeni stuleci oraz walory krajobrazowo-architektoniczne sanktuarium. Druga część opowiada o wybranych zagadnieniach z najnowszych dziejów miasta Kalwarii Zebrzydowskiej. I tak w pierwszej części zapoznajemy się z dziejami budowy i rozwoju kultu w kalwaryjskim sanktuarium (s. 15-27), możemy spojrzeć na miasto i klasztor oczami żywieckiego wójta Andrzeja Komonieckiego (s. 29-41), zapoznać się z historią cudownego obrazu Matki Bożej Kalwaryjskiej (s. 43-53), prześledzić starania o powstanie kalwaryjskiej parafii pw. św. Józefa (s. 55-81), dowiedzieć się o działaniach Służb Bezpieczeństwa podczas uroczystości odpustowych w sanktuarium (s. 83-107) czy prześledzić rozwój szlaków komunikacyjnych na ziemi kalwaryjskiej (s. 109-134). W tej części (praktycznie w każdym z zamieszczonych artykułów) najlepiej jesteśmy w stanie dostrzec, iż dzieje miasta nierozzerwalnie są związane z dziejami sanktuarium. Druga część publikacji przybliży nam społeczno-polityczne aspekty życia w Kalwarii Zebrzydowskiej. W tej części poznać można dzieje szkolnictwa elementarnego (s. 137-166), rozwój czytelnictwa i bibliotekarstwa (s. 167-178), spojrzenie na Kalwarię z perspektywy stolicy Galicji – Lwowa (s. 179-205), życie polityczne małego miasta w okresie międzywojennym (s. 207-234), odczuć trwogę września 1939 r. (s. 239-261) czy dowiedzieć się o pobliskich szlakach turystycznych (s. 263-276). Na szczególną uwagę czytelnika zasługują trzy artykuły, wnoszące spory wkład w poznanie nieznanych do tej pory dziejów Kalwarii. Są to kolejno: *Kościelne dzieje Kalwarii Zebrzydowskiej* Bartłomieja Wołyńca (s. 55-81, szczegółowa analiza relacji mieszkańców Kalwarii Zebrzydowskiej z macierzystą parafią w Zebrzydowicach), *Życie polityczne w Kalwarii Zebrzydowskiej w okresie międzywojennym ze szczególnym uwzględnieniem wyborów do Sejmu i Senatu RP* Grzegorza Wnętrza (s. 207-234, studium przypadku preferencji politycznych mieszkańców małego miasteczka z uwzględnieniem jego walorów międzykulturowych – wysoki procent mieszkańców żydowskich) oraz *Wrzesień 1939 r. w mieście i okolicy* Andrzeja Nowakowskiego (s. 239-261, plastyczny opis wrześniowej tragedii prześlędzonej dzień po dniu na podstawie licznych relacji). Wszystkie trzy artykuły posiadają bogatą bazę źródłową, z której autorzy umiejętnie skorzystali. Prezentując daty i fakty, jednocześnie nie zapominają o całościowym ujęciu problemu, wpisując go w szerszy kontekst.

Publikacja, oprócz wykazu bogatej bibliografii², zawiera aneks, wykaz zdjęć i tabel

² Obok wykazu opracowań naukowych zawiera źródła archiwalne oraz drukowane, akty normatywne lokalne, dokumenty, lustracje, sprawozdania, raporty, pamiętniki, wspomnienia, teksty źródłowe, prasę, relacje ustne i witryny

zamieszczonych w pracy, noty o autorach, indeks osób i nazw geograficznych. W publikacji zaprezentowano osiem sylwetek kalwarian zasłużonych w historii miasta³. Spośród nich szczególnie warto wspomnieć o Władysławie Niemczynowskim (1867-1952), Leszku Augustyniaku (1914-1990) czy Adamie Grodnickim (1917-1996). Niemczynowski w 1897 r. uruchomił kalwaryjską Szkołę Stolarską z pełnymi prawami państwowymi (kierował nią do 1932 r.), a w 1898 r. założył w Kalwarii gniazdo Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Leszek Augustyniak w 1931 r. założył w mieście drużynę harcerską im. Zawiszy Czarnego (przewodniczył jej do 1934 r.), a w latach 1936-1937 przewodniczył klubowi sportowemu „Pogoń” (dziś „Kalwarianka”). Z kalwaryjskim harcerstwem i z miejskim klubem piłkarskim związany był przez całe życie. Adam Grodnicki, popularyzator historii lokalnej i regionalnej, działacz Towarzystwa Miłośników Ziemi Wadowickiej i członek założyciel Towarzystwa Przyjaciół Kalwarii Zebrzydowskiej (1979); w 1995 r. opublikował monografię *Na Lanckoronie i stokach Żarku*.

Jak widać, podjęta w publikacji tematyka posiada szeroki zakres, jednak nie wyczerpuje zagadnienia, jakim są 400-letnie dzieje Kalwarii Zebrzydowskiej. Jej braki dostrzega również sam redaktor naukowy – prof. Andrzej Nowakowski, który we wstępie zaznacza, że: *Z różnych przyczyn częściowo natury obiektywnej, nie wszystkie nurtujące mieszkańców i historyków zagadnienia mogły zostać zamieszczone w publikacji* (s. 12). Jednocześnie postuluje, aby w przyszłości badania oscylowały wokół tych zagadnień, które jeszcze nie doczekały się opracowania, wśród nich: okres zaborów (1772-1918, zwłaszcza autonomia galicyjska – szczególnie po 1890, gdy Kalwaria otrzymała oficjalny status miasta w imperium habsburskim), czasy Generalnego Gubernatorstwa (1939-1945) i PRL-u (1945-1989), a także pierwsze ćwierćwiecze Trzeciej RP (1990-2015). Uzupełniając sugestie profesora, zważywszy na posiadaną bazę źródłową, należy dodać, że przyszłe prace mogłyby się skupić np. na dziejach kalwaryjskiego samorządu (studium przypadku miasta prywatnego), relacji miasta z kalwaryjskim klasztorem, na historii kalwaryjskiego rzemiosła czy nawet przybrać formę studiów socjotopograficznych. Miejmy nadzieję, iż zaprezentowana w tym roku publikacja będzie stanowić wstęp do dalszych badań nad dziejami Kalwarii Zebrzydowskiej, która doczeka się monografii.

internetowe.

³ Leszek Augustyniak, Adam Grodnicki, Władysław Krawczyszyn, Maria Pawłowska, Władysław Pawłowski, Wojciech Weiss, Ignacy Wielgus jr, Władysław Niemczynowski.